

nepríliš presvedčivú interpretáciu vzťahov so sociálnym, ekonomickým a politickým zakotvením pomocou psychologizujúcich konceptov ako „kolektívne nevedomie“ či „imaginárno“.

Kapitola Boba Kuřka o odkolonizovaní (akademického) poznania predstavuje vynikajúci záver zborníku. Kuřka ho spracoval formou fascinujúceho naratívu o vlastnej intelektuálnej a politickej ceste, v ktorom zúžitkoval sekundárnu literatúru aj osobné skúsenosti so zapatistickým hnutím pre reflexie o epistemickom a politickom pozicionovaní antropológa vo vzťahu k autentickej praxi dekolonizácie.

Ako som naznačil, niektoré argumenty v tomto zborníku pravdepodobne mohli byť ďalej prehĺbené a niektoré kapitoly lepšie previazané s nosnými problémami knihy. Využitá nebola ani príležitosť pre reflexiu tzv. utečeneckej krízy a reakcií na ňu u nás ako problematiky úzko previazanej s globálnymi nerovnosťami a vysoko aktuálnej v čase vydania zborníku. Napriek týmto parciálnym nedostatkom *Mimo Sever a Jih* predstavuje vzhľadom na spomínanú medzeru v českej a slovenskej literatúre možno až prekvapivo erudovaný, kritický a jasne argumentovaný príspevok k ešte sa len rodiacej diskusii o postkolonializme u nás.

Marek Mikuš

Erazim Kohák: *Oheň a hvězdy. Filosofická zamýšlení nad morálním smyslem přírody*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2016, 313 s.

Erazim Kohák patrí k tým mysliteľom, ktorí časť svojho života strávili v cizine, mimo svoj pôvodný domov. O hľadání a vytvárení nového domova, o celkovom autorovom náhľadu na život a predovšetkým o otázkách morálnych je nově vydaná Koháková kniha psaná pred více jak 40 lety *Oheň a hvězdy*

(v originále *The Embers and the Stars*). Tato kniha doznala oproti anglickému originálu několika změn. Titul neobsahuje vůbec žádný seznam použité literatury, odkazy na konkrétní místa, odkud bylo čerpáno, žádný věcný či jmenný rejstřík. To vše si čtenář musí dohledat v anglickém originále. Další zvláštností Kohákovy knihy je i to, že vlastní text je velice často prostoupen autorovými zážitky z pobývání v americké přírodě, které mají tvořit jakousi živoucí základnu jeho názorů, mají je dokumentovat na samotné přírodě. Nejedná se tak o precizní argumentačně podložený text, jak jsme u některých myslitelů zvyklí. Můžeme říci, že Kohák je poučený, přírodní filosof. A filosofie mu není, jak uvádí sám, pouze jazykovou analýzou či metateorií, čistě spekulativní disciplínou (s. 16–17). Je něčím více, jak je patrní i z uvedeného popisu filosofie (viz s. 27).

První část s názvem „Physis: Myšlení přírody“ sestává ze tří kapitol, v nichž nás autor seznamuje se svým pojetím přírody a místa člověka v ní. Kohák se zde zabývá tématem noci (tmy) a dne (světla), tématem dobra a zla. Hovoří o prosvětlování noci, které tu má jak morální (přemáhání zla), tak epistemický rozměr (pronikání světla „pravdy“). K tomu se přidává na dalších stránkách i téma, které je s životem v přírodě spojené, totiž téma samoty a osamělosti. Pokud pochopíme svět jako prostředí okolo nás, jež je plné cizích věcí, lidí, zvířat, zavíráme si cestu k jeho pochopení, cestu k jeho smyslu. Na druhou stranu máme možnost chápat okolí jako své a bytosti v něm jako své bližní – vždyť jsou nám v tomto okolí na blízku (viz např. s. 39). V prvním případě můžeme skončit osamělí, v druhém případě spíše o samotě, která s sebou nese nutně něco negativního.

V druhé kapitole této části se čtenář může setkat s jakousi minimální teorií jazyka, nicméně abychom případně čtenáře nemátli, autorovy názory na funkci jazyka nejsou hlavní náplní této kapitoly. Nalez-

neme zde několik zajímavých či důležitých myšlenek, které jsou v různé míře rozpracovány. Některá místa jsou věnována povaze filosofie – ta je dost často viděna bok po boku s básněním, poezií – a především metafoře. Přítomný je zde například popis rozdílu mezi hovorem a textem, kdy Kohák v hovoru vidí jako nutnou část tohoto lidského jednání vůli k dorozumění, v níž bychom mohli spatřovat jistou formu Davidsonova principu vstřícnosti. Tato snaha o dorozumění spočívá v „účelu a úkolu vyvolávání a sdílení smyslu“ (s. 61). A primárním smyslem je Kohákovi smysl zážitku, prožitku, proto také, na rozdíl od zvláštních věd, je „vlastním jazykem filosofie opravdu metafora“ (s. 62).

Poslední kapitola první části je věnována etickým problémům, pojmům bytí a dobra (a zla). Kohák se zabývá samotným pojmem bytí a popisem, či spíše představením svého pojetí bytí, které má blízko k některým křesťanským myslitelům. Často nechává ve svém spise zaznít ono *Esse est unum, bonum et verum*, tedy „Bytí je jedno, dobré a pravdivé“. Celá kapitola navíc působí celistvějším dojmem než kapitola předešlá. V Kohákově pojetí se zlo vyskytuje na třech úrovních. První úroveň je úroveň tzv. přírodního či přirozeného zla; druhá je poté úroveň lidského zla, které se váže na možnost lidské svobody, a tedy i odpovědnosti. Autor se zabývá popisem rozdílu těchto úrovní a k oné druhé přibírá takové eticko-křesťanské pojmy, jako je vina (provinění), odpuštění, čisté svědomí a podobně. K závěru přistupuje k těmto dvěma ještě třetí, podle Koháka nejhorší stupeň zla, totiž tzv. anonymní zlo (s. 95–100).

Po první delší části knihy přicházejí na řadu dvě kratší, obsahující shodně vždy tři kapitoly. V první nazvané „Humanitas. Živočich zvaný člověk“ nalezneme popis postavení člověka ve světě. V krátkosti se pozastavuje u definice kulturního člověka, aby následně přešel k otázce morálního smyslu, kterou ještě vyhrocuje: „Co ospravedlňuje naši přítomnost na Zemi, když se

tato přítomnost nejeví prostě jako skutečnost, nýbrž jako morální problém?“ (s. 106) Sám sebe se poté Kohák ptá se vši naléhavostí: „Jakým právem žiji?“ (ibid., v samotném textu nalezneme vícero takovýchto radikálních otázek) a snaží se na tuto otázku odpovědět. Odpověď předložená v této kapitole však čtenáře, který nesdílí autorovo nazření, či chce-li být v tomto momentě náročnější co do zdůvodnění a nespokojí se jen s náznakem, málo uspokojí. Kohák sám si je vědom toho, že je v tomto momentě něco dlužen. „Vím, že jsem ještě dlužen dílo myšlení, které teprve legitimizuje filosofickou reflexi.“ (s. 110)

Uspokojivější možnost čtenář naleznе v následující kapitole („Lidství: obláček naděje“), kde se Kohák nejdříve věnuje temporalistickým pohledům na morální bytí člověka, dále relativním a absolutním morálním hodnotám, aby konečně v souvislosti s časem, s bytím v čase prohlásil: „uvědomění, že bytí je také čas a že čas – či přesněji, bytí v čase – může něco změnit. Lidé jsou ospravedlnění svoji schopností konat dobro.“ (s. 119)

Důležitou částí morální struktury života může být podle Koháka i náležení. To je zde v opozici k vlastnění. O vlastnění hovoří autor například takto: „Svět ve vlastnictví se stává neživým nástrojem v našich rukou, prostý života a významu.“ (s. 124) Vlastnictví a jeho nárokování je formální, právníkovou záležitostí (uměle vybudovanou), navíc se jedná o záležitost víceméně jednostrannou. Už např. Erich Fromm upozorňoval na možnou problematičnost tohoto vztahu, když hovořil o vztahu vlastnění jako o mrtvém. U Fromma můžeme dokonce nalézt tuto větu: „Existuje také opačný vztah: *to má mě*, protože můj pocit identity, tj. mé zdraví, se zakládá na tom, že ho mám (a že mám co možná mnoho věcí).“ (E. Fromm. *Mít, nebo být*. Praha: Nakladatelství Aurora 2014, s. 96). Oproti této jednostrannosti vlastnění je náležení záležitostí oboustrannou, která se buduje životem, láskou, prací, užíváním a pé-

čí (s. 127–129). A jak to opakuje Kohák ke konci kapitoly: jsme ospravedlněni, když se ujímáme úkolu správců Země, když o ni pečujeme a staráme se.

Druhou krátkou částí je část s titulem „O lidech a bližních“. Zde nejdříve nacházíme kapitolu věnovanou tématu humanismu a Kohákovy poznámky či námitky, které jej následně vedou k formulaci vlastního stanoviska, jež chápe jako jistou formu personalismu. Je zde krátce představeno jádro tohoto přístupu, totiž když je *person* chápáno ve smyslu morálního subjektu, morální bytosti a konečně i bližního. Ovšem u Koháka nemusí být bližní jen člověk, ve svém vztahování se ke světu se bližním může člověku stát cokoli (viz s. 155). Toto pojetí staví sám autor jako protíváhu redukcionalistické verzi mechanického pohledu na svět.

Následná čtvrtá část s názvem „Filosofie zjevného ... a skepse“ počíná kapitolou „Ve stínech pochyb“. Jak samotné názvy naznačují, autor se zde potýká s tématem důvěry a pochyb ohledně svého náčrtu personalistické filosofie. Pochyby jsou dány především tím, že v běžném světě nezačnou vše tak, jak bychom si přáli či jak bychom si zasloužili. Ústředním pojmem je tu pro Koháka pád a představa padlého člověka. Sám poté opětovně nabízí možné řešení. Je jím už několikrát zmiňovaný náhled na podstatu bytí, jež „je dobré, o sobě, prostě jako bytí“ (s. 175).

Následně se zabývá dvěma námitkami proti personalismu. První je řešena v kapitole „Mámení démonovo“ a jedná se o námitku možné existence něčeho mimo naše vědomí a mysl (odkazuje se zde často k Freudově učení); druhá je představena jako „zážitek nechtěného a kompulzivního jednání“ a je jí věnována následující kapitola „Pochyby ... a odvaha věřit“. Zde Kohák v souvislosti s psychologí odkazuje především na práci A. Angyala.

V poslední kapitole „Závrať z dějin“ je řešena další velká výzva personalismu, to-

tiž otázka lidské dějinnosti a lidské vrženosti do dějin. Nelze si při této příležitosti nevpomenout na pravděpodobně nejvýznamnějšího českého myslitele lidské dějinnosti, otevřenosti problematice dějinnosti, Jana Patočku a jeho *Kacířské eseje o smyslu dějin* a dílo M. Heideggera *Bytí a čas*. Oba uvedení myslitelé jsou následně Kohákem v knize zmiňováni a probíráni na místě, které autor uvozuje otázkou: „Jak mohou lidé žít s tím, co nemohou ani přijmout, ani tomu uniknout?“ (s. 204) Tématem této části je tzv. historismus, jehož prostřednictvím se dostáváme k rozeznávání dvou os – osy časové od bylo k bude a osy morální od dobra ke zlu. O různých možnostech propojení těchto dvou os nás autor seznamuje na následujících stránkách. Nejvíce se zde pozastavuje u pojetí křesťanského, kdy osa morální hodnoty protíná (může protínat) každý bod na ose časové, a u pojetí historicistického.

Část pátá – „Credo. Věřím a vyznávám“. Již podle názvu této části může čtenář odhadnout, co bude jejím obsahem, totiž popis samotného Kohákovy přístupu k otázce víry a náboženství. Hlavním pojmem je zde kategorie posvátna, přítomnosti Boží, již podle něj můžeme nacházet všude okolo sebe. Na jednom místě nalezneme i tvrzení, že z jistého úhlu pohledu mohou přítomnosti posvátna zažívat i di-kobrazí (s. 233). To celé je neseno jistou formou Kohákovy fenomenologického uzávorkování, které nenechává do hry vstupovat rušivě působící teoretické konstrukty. Čtenář může mít ale dojem, že autor se tímto uzávorkováním chrání před některými konstrukty, které mohou ohrožovat jeho stavbu, zatímco takové, které na několika místech dokumentují jeho názory, se tu a tam v textu objevují bez nějakého uzávorkování. Ke konci se Kohák věnuje některým souvisejícím záležitostem ohledně etického rozměru bytí a v kapitole „Bytí, čas, věčnost“ shrnuje: „Možná pravým východiskem není metafyzika ani noetika, nýbrž etika, náhled a reflexe hodnoty.“ (s. 257)

V poslední kapitole se Kohák zabývá různými souvisejícími problémy. Tyto myšlenky rozebírá na pozadí přístupu několika autorů, jako je sv. Augustinus, Edmund Husserl či Alfred North Whitehead. Úplně poslední část vyznívá až pateticky a zároveň básnicky. Kohák opětovně předkládá své hlavní myšlenky a mísí je s popisem zážitků při dopisování své knihy, krásnou ukázkou je například poslední odstavec této kapitoly.

Kohákův epilog, nacházející se před závěrečnou částí knihy, má být podle autora klíčem „ke čtení této knihy“ (s. 286). Čtenář v něm najde především popis místa, kde a jakým způsobem si sám autor zařídil nový život a domov ve Spojených státech amerických. Tento doslov však není poslední částí knihy. Tou je původně první část knihy vydané v angličtině, která měla za úkol případného čtenáře seznámit s Kohákovými filosoficko-teoretickými východisky.

Kohákova kniha je ve své podstatě specifická. Jak již bylo řečeno, chybí jí metodicky vedená argumentace. Autor si je toho však vědom, na několika místech hovoří o nahlížení, prožívání a následné pojmové, filosofické práci. Jeho kniha poskytuje především to první a je jakýmsi evangeliem počátku 21. století. Na několika místech můžeme hovořit až o, zdá se, přehnaném optimismu, který se při četbě přesouvá z knihy na čtenáře. To je především způsobeno tím, že Kohákův styl psaní je nekomplikovaný, prostý složitých spekulací, obsahuje niterné přesvědčení o dobrotě světa a víru v lidské možnosti a v to, že člověk konečně převezme zodpovědnost za své okolí. I ten, kdo nesdílí autorův náhled, může ve většině s Kohákem souhlasit. Konečně kolik takových poučených a (možná) nenaivních evangelií se dnes člověku nabízí v záplavě masové, většinou jednostranné a zbytečné produkce blábolů?

Jiří Podhajský